

De V.O.C. in India, de kust van Coromandel

drs. Dirk Teeuwen

Afb. 1 India, uit Bos/Niermeyer 1955, fractie van kaart 31

Inleiding

Wanneer de kaart van India¹ (afb. 1) wordt bekeken, kunnen daarop vier regio's worden aangewezen die, bij benadering, gedurende de periode van 1600 tot 1800 Nederlandse aanwezigheid en invloed hebben gekend.

1. De kust van Coromandel

Deze vormt een deel van de oostkust van India tussen Masulipatam en Negapatam, 200 kilometer ten noorden en ten zuiden van Madras².

2. Suzeratte

Op kaart 1: het schiereiland met omgeving in het noordwesten, Golf van Cambay. Van belang was vooral de kustplaats Surat(te), 150 kilometer ten noorden van Bombay.

3. De kust van Malabar

In het westen tussen Mangalore, 200 kilometer ten zuiden van Goa, en Trivandrum. De Nederlandse invloedssfeer toentertijd kwam aldaar overeen met de oppervlakte van de huidige deelstaat Kerala.

4. De mond van de Ganges in Bengalen

Hier was het centrum van de Nederlandse invloed Houghli/Hoegli, nabij Calcutta.

Dirk Teeuwen MSc

Afb. 2 Kust van Coromandel, fractie van een kaart uit Wild

Dit artikel geeft oorzaken aan van de aanwezigheid van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie, V.O.C., op de oostkust van India. Vervolgens worden problemen behandeld waar de compagnie mee werd geconfronteerd en die uiteindelijk hebben geleid tot het verlies van Nederlandse politieke en economische invloed in dit gebied.

Aangezien het artikel te omvangrijk zou worden als het alle genoemde regio's zou omvatten, is in eerste instantie voor de Coromandelkust van India gekozen. In aparte artikelen volgen de overige gebieden.

Getracht is het verleden in geografisch opzicht met het heden te verbinden. De huidige plaatsnamen staan voor de schuine streep, de oude er achter. Dit wordt gedaan bij de eerste vermelding in de tekst. Voor het overige worden de oude namen gebruikt.

Groot-mogols en vazallen

Groot-mogols

De politieke geschiedenis van Voor-Indië levert een verward beeld. Vanuit het noorden ontstond vanaf 1000 na Chr. in dit gebied Mohammedaanse overheersing. "Overheersing" omdat moslimvorsten weliswaar hun gezag over

Dirk Teeuwen MSc

grote delen van het schiereiland konden uitbreiden, maar hun godsdienstige overtuiging slechts in bescheiden mate. In het noorden ontstond het rijk van de groot-mogols/keizers met Delhi als machtscentrum.

In het zuiden, ook wel als Dekkan aangegeven, (zie afb. 2) konden de Hindu-vorsten van Vijayanagar zich lange tijd handhaven. In 1565 werden zij door de groot-mogol verslagen en bleef alleen een Hindu-vorstendom, Vellore/Vellor –met de gelijknamige hoofdstad 150 km ten westen van Madras aan de Coromandelkust- over. Vijayanagar viel uiteen. Hoewel de Hollanders de vorst van Vellor omschreven als “den groten coninck”, ging het om een onbeduidend heerser. De V.O.C. onderhandelde vooral met twee van zijn gouverneurs, die van Gingee/Gingier en die van Tandzjur/Tandzjur.

Zes koningen waren er die vanaf 1526 tot 1707 de titel groot-mogol voerden en in Delhi resideerden: Babur de Tijger, Humayun, Akbar de Grote (1556-1605) Jahangir (1605-1627), Sjah Jahan (1627-1658), stichter van de Taj Mahal, Aurangzeb (1658-1707). De laatste van het rijtje machtige vorsten, Aurangzeb, leefde als een asceet. Deze grote persoonlijkheid nam echter het majestueus absolutisme met onmetelijke rijkdommen, zwelgpactijen met drank³ –een gewoonte van zijn voorgangers- schone slavinnen, buigende satrapen, enorme legers en zwermen ambtenaren mee in zijn graf.

Onder Aurangzeb begonnen vazalvorsten zich weerspanning te tonen. De overdaad aan vazallen/vorstendommen was een belangrijke oorzaak van de neergang van de groot-mogols. Zo nam in het zuidelijke Dekkan Shivaji, een aristocraat uit dit gebied, geleidelijk de macht over als vorst van een aantal boerenstammen: de Marathas (1670). Uiteindelijk hebben de Marathas zich vanaf 1707 kunnen handhaven tot 1799. Maar ook dreiging van buiten speelde een rol.

Verzwakking van het mogulrijk

Een zoon van Aurangzeb, Bahadur Sjah, maakte zich meester van de troon. Om het pad te effenen liet hij twee van zijn broers en een onbekend aantal van zijn neven vermoorden. Van de acht groot-mogols na Aurangzeb werden er vier vermoord, één afgezet, slechts drie stierven vreedzaam “op de troon”. Dit alles in tweeënvijftig jaar tijd tot 1759.

Op 27 december 1739 vielen Perzische troepen onder Nahir Sjah India binnen. De groot-mogol, Mohammed Sjah, raakte in paniek. De Perzen bezetten Delhi op 20 maart van genoemd jaar. Nahir Sjah reed te paard rond in de stad. Dit in een moedige poging rust en vertrouwen te wekken. Helaas werd hij met dakpannen en ezelsvijgen bekogeld. Een van zijn officieren werd naast hem doodgeschoten. Nahir Sjah gaf bevel tot massamoord. Gedurende een dag werden dertigduizend burgers gedood. 's Avonds smeekte de groot-mogol om genade. De autoriteit van Nadir Sjah was zo groot dat het moorden onmiddellijk ophield. Men ging wel voort enorme bedragen in edel metaal van burgers in te zamelen. Aanmoediging van burgers door foltering werd op grote schaal werd toegepast.

Naast de versnippering van het rijk maakte deze gebeurtenissen de vernedering van de groot-mogols als monarchie volledig. Vooral ook omdat men Mohammed Sjah op de troon liet. Wellicht speelde het feit dat men zijn ogen had uitgestoken hierbij een voorname rol.

Het einde van het mogulrijk

De eerste militaire interventie door de Engelse East India Company vond plaats in 1756. Een vazal van de groot-mogol, Siradzj-Ad-Dala, trok tegen Calcutta op. Het Britse garnizoen werd overmeesterd en honderdvijftig mannen en een vrouw werden opgesloten in een cel zonder vensters van zes meter in het vierkant. De volgende dag waren nog drieëntwintig gevangenen, waaronder de vrouw, in leven. De Engelsen maakten vervolgens korte metten met de vazal in de slag bij Plessi, juni 1757. In de slag bij Baxar, 1764, werd de groot-mogol Mohammed Sjah –inderdaad onze ongeluksvogel!- tevens door hen aangepakt. De koloniale zettende marionetten op de diverse tronen en bleven dit doen tot hun vertrek in 1948.

Het kwam er op neer dat na 1707 groot-mogols alleen in naam bleven regeren. Zij resideerden in Delhi en waren dan ook meer bekend als "kings of Delhi". De laatste, Muhammed Bahadur Sjah Zafar, werd na de Great Mutiny in 1857 afgezet. Hij werd naar Burma verbannen, waar hij in 1862 stierf. Erfgenamen van de Delhi-vorsten, de groot-mogols dus, waren tenslotte de Engelse Oost-Indische Compagnie (1600-1858) en koningin Victoria als Indiae Imperatrix.

In 1799 schakelden de Britten de (Marathas-)radja van Mysore, Tipu Sultan, uit en hadden daardoor, behalve het noorden van India, het hele gebied in het zuiden van Malabar tot de Cormandelkust in handen.

Mogols en Nederlanders

De groot-mogols maakten in hun hoogtijdagen vele vorsten schatplichtig. Dit gold ook vanaf 1636 voor het aan de oostkust gelegen islamitisch vorstendom Golconda. Met Golconda hadden de Nederlanders veel bemoeienis en dus indirect ook met de groot-mogols.

De Nederlandse koopman Francois Pelsaert⁴ heeft in 1626 een boekje open gedaan over het dagelijks leven in het mogulrijk. Wanneer een ambtenaar een werkman nodig had werd deze gewoon van de straat geplukt. Protest leverde een pak ransel op. Of er loon af kon was maar zeer de vraag. Daarom was het met de voeding treurig gesteld. Erwt en rijst werden genuttigd in een krot van aarde met een rieten dak. Steden waren onder meer vanwege de geur van voor verwarming verbrande koemest onleefbaar. Justitie was er voor de kleine man niet.

Reizen kon alleen onder gewapend geleide en dan nog moest men sommen geld meenemen om sluiprovers af te kopen en doodslag te voorkomen. Roverhoofdlieden oefenden in grote delen van het mogulrijk een schrikbewind uit. Dorpen werden met regelmaat platgebrand en uitgemoord. Zelfs steden werden door hen geplunderd met medeweten van ambtenaren van de groot-mogol.

Nederlanders op de kust

Het begin

In 1603 vertrok de admiraal Steven van der Hagen in opdracht van de in 1602 opgerichte V.O.C. met een vloot van vijftien schepen naar Indonesië/Oost-Indië. De uiteindelijke bestemming moesten Molukken, Banten/Bantam en Aceh/Atjeh⁵ zijn. Van der Hagen wist dat er handelsroutes bestonden, onder meer tussen Atjeh en India. Vanuit Atjeh, waar hij met de sultan uitstekende relaties aanknoopte - een Atjehse delegatie ging later zelfs bij Prins Maurits op audiëntie - reisde hij, op onderzoek, naar Coromandel.

Ook daar, net als in Atjeh, lukte het in 1605 om zonder problemen een factorij/loge - een, vaak versterkt, handelskantoor- te vestigen in Machilipatnam/Masulipatam/Bandar bij de monding van de Krishna. Masulipatam was de belangrijkste havenplaats van de oostkust van India in het algemeen en van het islamitische koninkrijk Golconda in het bijzonder.

Masulipatam was als vestigingsplaats voor de Nederlanders geen toeval. Een aantal van hen had dienst gedaan onder Portugese vlag als handelaren en zelfs als militairen.

Men kon textiel aan boord te nemen voor vervoer naar Indonesië/Oost-Indië. Rijst en erwten werden geladen als fourage voor schepelingen. In 1606⁶ werd de kust opnieuw bezocht. De V.O.C. stichtte een tweede kantoor bij de delta van de Krishna te Nizampatnam/Petapoeli/Vetapolemae. In Petapoeli werd behalve textiel een gewilde plantaardige rode kleurstof⁷ werd geproduceerd. Men was met de vestigingen in Golconda niet ontevreden. Een van de moeilijkheden waarmee de V.O.C. voortdurend werd geconfronteerd was onenigheid met lokale autoriteiten over in- en uitvoerrechten en de willekeurige ongelijkheid tussen die twee heffingen.

V.O.C.-macht

In 1608 werd om die reden naar het zuidelijker gelegen Pulicat/Paleacatta bij het huidige Madras gevaren. In deze omgeving was het (Hindoe-)bestuur zwakker en kon de V.O.C.-invloed des te groter zijn.

Door tegenwind belandde men in hetzelfde jaar ongewild in Cuddalore/Tegenapatam waar de plaatselijke machthebber de nayak/gouverneur van Gingiers⁸ in het Dekkaanse rijk Vellor een handelscontract voorstelde. De Nederlanders gingen op het voorstel in, waarop het plaatselijk gezag een voormalig Portugees fort ter beschikking stelde. Daar het enige tijd duurde voordat dit voor bewoning geschikt gemaakt was, konden de Hollanders terecht in een klein kasteel in het zeer nabij gelegen Tirupapaliyur/Tierepopulier. De plaats werd door de Nederlanders omgedoopt in een voor hen hanteerbaarder omschrijving, vandaar.

In 1610 volgde toch nog het handelscentrum Paleacatte dankzij de goedgunstigheid van de vorst van Vellor. Dit betekende dat de V.O.C. in 1610 al zes vestigingen -inmiddels was Portonovo/Porto Novo ten zuiden van Tegenapatam erbij gekomen- had aan de Coromandelkust van India.

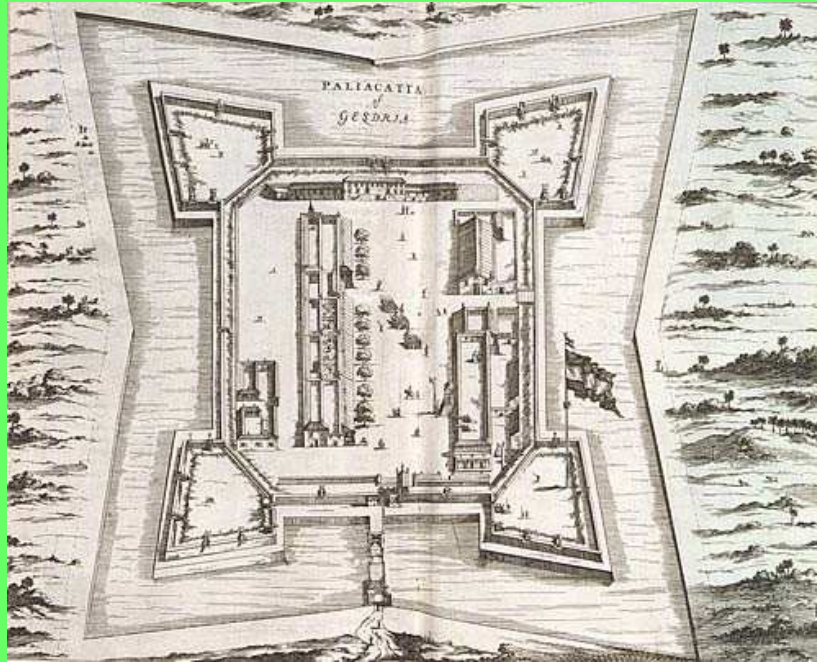
Afb. 3 Kust van Coromandel, uit Terpstra, pagina 42

Dit allemaal tot ergernis van de Portugezen, die na 1497 vaste voet in India hadden gekregen. De afschuw van de katholieke inquisitie bij de lokale heersers en de zendingsdrang van de Portugezen gaven de protestantse Hollanders en Engelsen een voorsprong.

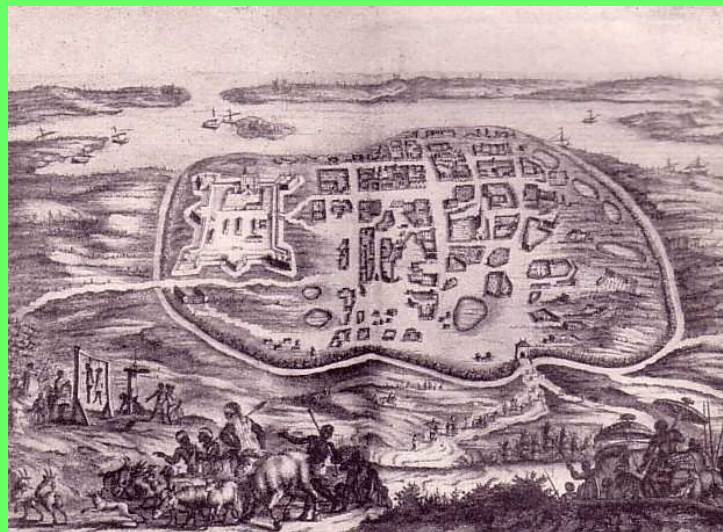
Vanwege ergernis en vaste voet bleek de bouw van versterkingen door de V.O.C. bepaald geen overbodige luxe. Zo vielen de Portugezen in de maand juni van 1612 de V.O.C.-factorij te Paleacatte aan. De onverlaten bestormden deze loge en de meeste aanwezige Hollanders werden zonder pardon doodgeslagen. De inboedel kon achteraf slechts als kort en klein worden omschreven. Alle handelswaar werd geroofd. De vorst van Vellor drong er vervolgens bij de V.O.C. op aan het herstel van het kantoor te bespoedigen en gaf toestemming voor de bouw van een groot fort. En aangezien de verantwoordelijke V.O.C.-directeur Van Barchem heette, is het voor de lezer direct duidelijk waarom dit kasteel met de naam Geldria werd getooid.

Een overzicht van de vestigingen die in 1610 in Coromandel gerealiseerd waren:

- 1605 Machilipatnam/Masulipatam ten noorden van de Krishna-delta,
- 1606 Nizampatnam/Petipoeli aan de zuidelijke zijde van de Krishna-delta,
- 1608 Tirupapaliyur/Tierepopulier vijftig kilometer ten zuidwesten van Pondicherry,
- 1608 Cuddalore/Tegenapatam net ten zuiden van Pondicherry,
- 1609 Portonovo/Porto Novo ten zuiden van Cuddalore,
- 1610 Pulicat/Paleacatte, fort Geldria, twintig kilometer ten noorden van hedendaags Madras.

Afb. 4 Paleacatte, fort Geldria, uit Baldaeus, Nauwkeurige beschrijvinge van Malabar en Choromandel...., Amsterdam 1672

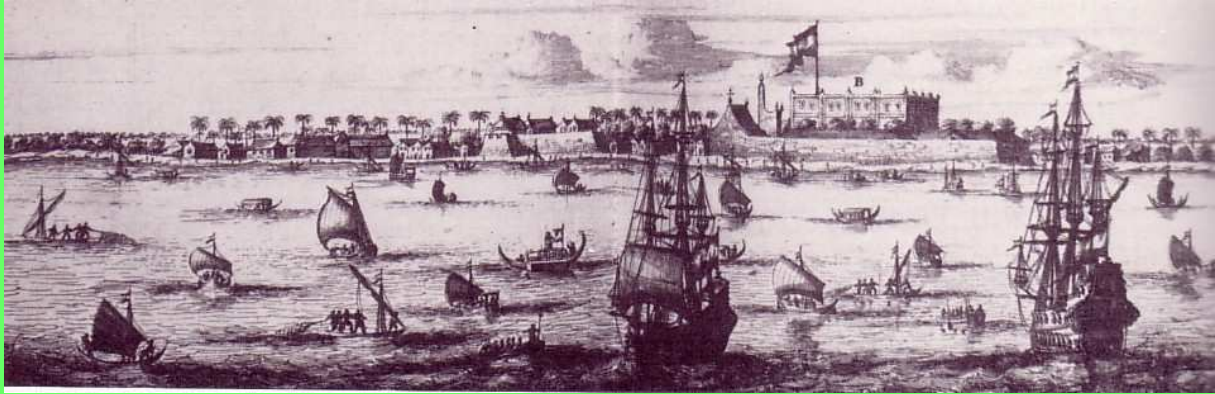
Afb. 5 Paleacatte met fort Geldria, uit Nieuhof, Zee en lantreise door verscheidene gewesten van Oostindiën, Amsterdam 1682

In 1614 kon Sadraspatam/Sadraspatnam, op korte afstand ten zuiden van Madras gelegen, aan de lijst worden toegevoegd. In 1659 volgden Nagapattinam/Negapatam en Tuticorin/Tuticorin.

Alle vestigingsplaatsen kwamen onder het bestuur van een autoriteit. Eerst was deze gevestigd in Masulipatam. Maar vanaf 1615 werd er bestuurd vanuit Paleacatte, buiten het bereik van de vorst van Golconda.

Door de verovering van Negapatam en Tuticorin (zie hieronder) –Tuticorin lag aan de kust van Madura ten zuiden van Coromandel en was van belang voor de parelvisserij- had de V.O.C. een belangrijke machtspositie in deze streek verkregen.

Dirk Teeuwen MSc

Afb. 6 Gezicht op Negapatam rond 1672, uit Baldaeus

Deze positie werd nog sterker door Nederlands optreden tegen de Fransen. De laatsten hadden met een vloot onder de admiraal De la Haye in 1672, vanuit Trincomalee op Ceylon opererend, San Thome op de koning van Golconda veroverd. In 1674 bestormden de Nederlanders San Thome. De Fransen gaven zich over en de vorst van Golconda kreeg de plaats weer terug. Het zal duidelijk zijn dat de relatie tussen de V.O.C. en Golconda als zeer innig kon worden beschouwd: de Nederlanders kregen vrijheid van tolrechten in Masulipatnam en volledige beschikking over de, iets noordelijker gelegen, weversdorpen Dacherom (ook wel Daatzerom) en Palicol. Het heeft de Fransen niet afgeschrokken: Zij stichtten al in 1664 Pondicherry/Pondyichery en zouden er blijven tot de overdracht aan India in 1954. De Britten hebben in 1761 na langdurige uithongering Pondyichery kortstondig bezet.

Het zal de lezer dus niet verbazen dat de koning van Golconda Abu-Hassan in 1678 bij de Hollanders in Masulipatam op bezoek kwam. Hij werd omringt door een groot aantal fraaie vrouwen en een geur van alcohol. Hij stond er op met zijn gevolg een kerkdienst te bezoeken. Een predikant was niet beroepen omdat hij te duur zou zijn. Vandaar dat er alleen een preeklezer/krankenbezoeker functioneerde.

In de bomvol bezette kerk luisterde de koning slechts nu en dan naar zijn tolk die de saaie preek vertaalde. De vorst rookte zijn waterpijp, kletste met Jan-en-Alleman, maakte grappen met zijn vrouwen en wenste halverwege de preek een groot diner voorgezet te krijgen. Hetgeen geschiedde. Zijne Majesteit toonde een gezonde eetlust, nog meer dorst en kirde enthousiast naar zijn voloptueuze dames. Hij verliet de kerk en de stomverbaasde protestanten met een Statenbijbel onder zijn arm. Het boekwerk vermocht zijn levenswijze helaas op geen enkele manier te beïnvloeden. Waarschijnlijk heeft het nieuw-testamentische mirakel van de zakken wijn hem het meest aangesproken.

Het bestuurscentrum werd opnieuw verplaatst en wel naar Negapatam.⁹ Achteraf bekeken geen verstandige beslissing. Paleacatte bleef een belangrijk handelscentrum, vergelijkbaar met Batavia. Dit laatste gold ook voor de stedenbouwkundige opzet. De dure vestingwerken van Negapatam bleken later volslagen overbodig te zijn, omdat er geen vijand was die het zinvol achtte een dergelijke onbelangrijke plaats met geweld te nemen. Behalve dan de Engelsen in 1781 om redenen die slechts hen gevraagd kunnen worden.

Dirk Teeuwen MSc

De betekenis van de verovering van Ceylon

In deze regio had Ceylon voor de V.O.C. bijzondere betekenis. Op het eiland werd kaneel van een hoge kwaliteit geproduceerd. Op Ceylon bevonden zich Portugezen op grond van officiële overeenkomsten met de vorst van Kandy¹⁰¹³. De Nederlanders konden zich daar uitsluitend met geweld een positie veroveren en deden dat dan ook met verve. In 1658 werden de laatste stappen gezet door de admiraal Rijkloff van Goens (1619-1682) die in dat jaar Jaffna en Mannar in het noordwesten van Ceylon op de Portugezen veroverde. Beide plaatsen lagen (en liggen) dichtbij de zogenaamde Adam's Bridge, een rij atollen tussen eiland en vasteland. Het lag voor de hand dat Van Goens naar India zou zeilen.

Eerst stuurde hij een vloot onder bevel van Van der Laan. Van Goens zou later volgen! Van der Laan veroverde in 1659 -het tegenover Ceylon op de Coromandelkust gelegen- Nagapattinam/Negapatam op de Portugezen. Negapatam werd na slechts een paar dagen beleg bij verdrag aan Van der Laan overgegeven. De Portugezen kregen de daarbij behorende eervolle aftocht. Dit gold ook voor de Portugese bevelhebber. Zijn intocht in Goa was niet als zodanig ervaren: zijn landgenoten zagen meer in een snelle onthoofding van de man. Na aankomst van Van Goens werd ook Tuticorin/Tuticorin, gelegen in dezelfde streek, veroverd. Zo werd de zeestraat tussen India en Ceylon veiliggesteld.

De nayak van Tanjur, in wiens gebied Negapatam lag wist niets van de overeengekomen eervolle aftocht. Beledigd sloeg hij het beleg voor de nieuwste Nederlandse aanwinst. Na een paar felle uitvallen uit de stad kozen de zijnen het hazenpad.

Oorzaken van de Nederlandse belangstelling: de Aziatische handel

Peper en textiel

Uit het bovenstaande blijkt dat er veel redenen moeten zijn geweest voor de Nederlandse bemoeienis met India/Voor-Indië. In de eerste plaats vanwege inter-Aziatische handel van de V.O.C., in de tweede plaats door behoefte aan levensmiddelen voor fouragering van schepen. Ten derde werd, in samenhang met de eerste twee redenen en met name na 1650, het belang van een militaire aanwezigheid in de regio groter. Het bestrijden van de voortdurende bedreiging door Portugezen, Engelsen, Fransen en het imponeren van allerlei inlandse potentaten was onontkoombare noodzaak.

Dat de Hollanders rond het jaar 1600 in Banten/Bantam, Atjeh en op de Molukken terecht waren gekomen was geen toeval. In beide gevallen betrad men een knooppunt binnen het Aziatische handelssysteem. In Bantam werd veel peper verhandeld, op de Molukken werden nootmuskaat en foelie geteeld. Als ruilmiddel voor specerijen uit Oost-Indië werden bijvoorbeeld katoenen kleedjes onder meer uit Coromandel aangevoerd. Het stichten van versterkte steunpunten en handelsfactorijen aan de Coromandelkust was daarom van essentieel belang. In India werd langs de westkust ook peper geteeld. Deze was echter van slechte kwaliteit.

Dirk Teeuwen MSc

In Coromandel waren Indiase weverijen en ververijen aanwezig. Het productieproces was gebaseerd op langdurige ervaring. Men was in staat in de huisindustrie gebatikte en geverfde katoenen kleedjes voor massaproductie te maken en duurdere stoffen uitsluitend door handwerk. Elke streek kende eigen ontwerpen en daardoor eigen markten.

De V.O.C. gaf modellen aan, huurde vakmensen en pachtte soms hele dorpen met huisindustrie. Veel bestellingen werden via Indiase tussenhandelaren geplaatst: zowel bij inkoop als bij verkoop. Indiase tussenhandelaren konden van de V.O.C. voorschotten krijgen en werden soms door boekhouders van de compagnie bijgestaan.

In Masulipatam en elders langs de westkust konden dus waardevolle retourladingen worden verkregen: veel goedkope katoenen kleedjes -van uitstekende en verschillende kwaliteit en van mooie patronen voorzien- geproduceerd in de huisindustrie; meubilair met elementen van ebbenhout, ivoor en parelmoer; hennep, indigo, voedingsmiddelen en diamanten.

Afb. 7 Indiaas kleedje uit de achttiende eeuw, Zuiderzeemuseum, Enkhuizen

Inter-Aziatische handel

Goederen uit Nederland en overig Europa vonden in Azië geen aftrek. Het inkoopmiddel in het Verre Oosten moest daarom edel metaal zijn. Het transport hiervan bracht de nodige risico's als schipbreuk en kaping met zich mee. We zagen dat textiel uit Coromandel in Indonesië tegen specerijen kon worden geruild.¹¹¹² Deze konden weer voor een deel naar India worden vervoerd als betaalmiddel voor nieuwe ladingen textiel. Specerijen konden in India ook met Engelsen, Fransen, Denen, Arabieren en Siamezen worden verhandeld. Diverse Aziatische producten konden in Japan en op Sumatra tegen edel metaal worden geruild. Overgebleven specerijen werden in Europa aangeboden. Het probleem van de zendingen van edel metaal werd zo voor een deel opgelost.

Resultaat van de aldus gerealiseerde handelsbetrekkingen was tevens dat Nederlanders -naast onder meer Chinezen, Arabieren, Buginezen- beurtschippers in het Verre Oosten werden.

Dirk Teeuwen MSc

Slot: tanende invloed

Locale cultuur

Coromandel was in 1780 voor de V.O.C. een verliespost geworden. In India kreeg de compagnie al vanaf het begin in 1604 vaak te maken met krachtige vorsten die de compagnie de uitvoer van textiel konden betwisten. Zij konden de Hollanders met een vorstelijk monopolie confronteren en in- en uitvoerrechten naar betrekkelijke willekeur vaststellen. In ruil voor het betalen van belastingen werd de mogelijkheid tot handeldrijven en huisvesting geboden. De Indiase vorsten konden niet zo agressief worden aangepakt als hun collega's in Indonesië. Dat gold ook voor de bestrijding van de Europeanen in Voor-Indië.

De Engelsen en Fransen overtroffen bovendien de Nederlanders als het ging om gevoerde staat. Tegenover de inlandse vorsten was dit beslist noodzakelijk. De V.O.C. vond zulks vaak te duur. In Golconda, hoofdstad van het gelijknamige vorstendom, bezat de compagnie sinds 1662 een loge. Louter om redenen van praal moest men er overdadig leven met een overbodig legerkorps compleet met rijtuigen, cavalerie en muziekkapel. Zo'n presentatie stond de weinig aristocratische Nederlanders niet aan.

Voor 1750 werden Indiase vorsten wel geïmponeerd met schitterende Hollandse wapenfeiten. Zo werden in 1673 de Engelsen in een zeeslag bij Masulipatam verslagen en werd in 1693 tijdelijk Pondichery op de Fransen veroverd.

Van een vaste verankering van de Nederlandse positie op de kust van Coromandel was echter geen sprake. De Portugezen konden worden verdreven, de Engelsen en de Fransen niet.

Engelse economische en politieke voorsprong

De Fransen in Pondichery waren sterke concurrenten geworden. Zij werden door de Engelsen uitgeschakeld. Niet door de V.O.C.! De Zevenjarige Oorlog tussen Engeland en Frankrijk (1756-1763), waaraan de Nederlanders niet deelnamen, eindigde in India in een klinkende Engelse overwinning. Hierdoor en door hun oorlogen tegen lokale potentaten hadden zij grote gebieden, waaronder Masulipatam en daarmee het noorden van de Coromandelkust met zijn uitstekende produktiemogelijkheden, onder hun economische en politieke invloed gebracht. Het Nederlandse machtscentrum bevond zich in het zuiden: Paleacatte en Negapatam. Maar ook daar konden zij de East India Company niet ontlopen. Paleacatte werd overvleugeld door Fort St George (Madras).

Door de vele oorlogen in het binnenland werd van tijd tot tijd de textielproductie ontregeld. Soms werden complete dorpen met wevers en ververs uitgemoord. Indiase tussenhandelaren verarmden of namen dienst bij de Britten. De Engelsen konden over gebieden politieke macht uitoefenen. De Nederlanders konden dit niet, of waren eenvoudig te laat. De Britten hadden in Madras (1639), Bombay en Calcutta een blijvende machtspositie verworven. In 1781, tijdens de Vierde Engelse Oorlog, werd Negapatam door hen veroverd.

Door het krijgsgeweld en door de toenemende vraag naar rijst, katoen, textiel, indigo (geproduceerd in Coromandel) stegen de prijzen van deze Indiase exportproducten. Een groot deel van de rijst voor Nederlandse nederzettingen in Azië kwam uit deze streek.

Dirk Teeuwen MSc

Ook in Tanjore in het binnenland, waar de Hollanders lange tijd een economisch overheersende positie hadden, stegen de prijzen. In Tanjore werd door de V.O.C. rijst ingekocht voor zijn leger en voor uitvoer naar Ceylon en Malabar. De toenemende vraag werd veroorzaakt door het optreden van Fransen en Engelsen op Hollandse markten: Masulipatam, Paleacatte, Tanjore. Indiase kooplieden profiteerden en de winstmarges van de V.O.C.gingen omlaag. De arbeidskosten in India stegen door de toenemende kosten van levensonderhoud. Na 1750 werd de textielhandel langzaam maar zeker verliesgevend.

**Afb. 8 Het paleis van de nayak/gouverneur van Tanjore
Foto D. Teeuwen 1998**

**Afb. 9, Een Hindu-tempel in dezelfde plaats. Beide gebouwen dateren uit de
twaalfde eeuw.
Foto D. Teeuwen (1998)**

Dirk Teeuwen MSc

De Vierde Engelse Oorlog (1780-1784)

De doodsteek werd toegebracht door de Vierde Engelse Oorlog. De Nederlanders waren hun militaire overmacht definitief kwijt. Oostindiëvaarders werden buitgemaakt. Vestigingen in Azië werden veroverd! Weliswaar werd alles, behalve Negapatam, weer teruggegeven, maar de buitgemaakte plaatsen waren leeggeplunderd. De inval van de Fransen in Holland in 1795 maakte aan alles een einde. De Nederlanders met hun verouderde logge scheepstypen – symbolen van een verdwenen industriëel Hollands innovatievermogen- bleven wel in Azië varen, echter slechts in dienst van anderen.

Het uiteenvallen van het Mogolrijk gaf eerst kleinere potentaten meer macht en vervolgens de Britten de gelegenheid hun economische en politieke macht te vestigen. Zij vulden een vacuüm op. De V.O.C. moest na 1750 het initiatief aan de East India Company overlaten. Deze laatste opereerde tenslotte ook veel flexibeler. Anders dan de V.O.C. lieten de Britten na 1750 de inter-Aziatische handel over aan vrije handelaren. In deze handel konden onder meer militairen en ambtenaren hun geld beleggen.

De V.O.C. bleef, zoals gezegd, op de Coromandelkust actief tot 1795. Toen werden de laatste kantoren door de Engelsen overgenomen. Meestal zonder geweld met de zogenaamde Brieven van Kew¹² van de gevluchte stadhouder Willem de Vijfde in hun (Britse) handen.

Geraadpleegde literatuur

1. J.J.P. de Jong, *De waaier van het fortuin*, Den Haag 1998
2. J. van Goor, *De Nederlandse koloniën*, Den Haag 1995
3. M.A.P. Meilink-Roelofs e.a., *De V.O.C. in Azië*, Den Haag 1976
4. H. Terpstra, *De Nederlanders in Voor-Indië*, Amsterdam 1947
5. H.J. de Graaf, *Nederlanders over de zeeën*, Utrecht 1955
6. E. M. Jacobs, *De Vereenigde Oost-Indische Compagnie*, Zeist 1997
7. A. Wild, *The East India Company*, Londen 1999
8. B. Gascoigne, *De groot-mogols*, Bussum 1976
9. W.H. Moreland, P. Geyl, *Jahangir's India*, Cambridge 1925
10. D. E. Greig, *The reluctant colonists*, Assen/Maastricht 1987
11. C. L. Temminck Groll, *The Dutch overseas: (an) architectural survey*, Zwolle 2002
12. P. R. Bos/J. F. Niermeyer, *Atlas der gehele aarde*, Groningen Djakarta 1955

Afb. 10 Mannar, Ceylon in de tijd van Rijkloff van Goens, Rijksmuseum Amsterdam

Dirk Teeuwen MSc

Noten

¹ Kaart A is een steendruk uit 1902 van onbekende herkomst. Kaart B is een bewerkte kaart uit H. Terpstra, De Nederlanders in Voor-Indië.

² Oorspronkelijke naam Fort St. George, toen Madras en nu Chennai. In het Westen nog steeds het meest bekend onder de naam Madras.

³ Hoewel moslims, waren verscheidene groot-mogols berucht vanwege hun gebruik van sterke drank. Aurangzeb was een uitzondering. Hij leefde als een asceet en tegelijk was een militair genie. Hij was het die Golconda onderwierp. Dit nam niet weg dat hij tegen het einde van zijn regeringsperiode te veel militair hooi op zijn vork nam in zijn strijd tegen de opstandige Mahratten bij Surat aan de westkust van India. Dit laatste valt buiten ons bestek.

⁴ W.H. Moreland, P. Geyl, Jahangir's India, Cambridge 1925.

⁵ Een andere oude benaming voor Aceh was destijds Achin en voor het verderop genoemde Masulipatnam was dit Bandar.

⁶ Al in 1606 zeilden V.O.C.-schepen naar Paleacatte. Onderhandelingen over vestiging liepen op niets uit. De oorzaak hiervan is mij (DT) niet bekend. De Hollanders kregen bij deze gelegenheid wel handelsrechten in Petapoeli.

⁷ Bij Petapoelie werd saya-wortel geteeld als grondstof voor een rode verf. De kleedjes konden wit of geverfd worden aangeboden. Voor het verven kende men verschillende technieken: misschien het beste met batikken te vergelijken.

⁸ Een nayak was een leenman/gouverneur. Die van Gingier had zichzelf een hoge mate van zelfstandigheid toegekend. De streek was genoemd naar de hoofdstad. De stad Gingee/Gingier is er nog: gezegend met een oud fort.

⁹ Lukte wel, maar een weinig gelukkige ingreep! De vestingwerken van Paleacatte waren beperkt. Negapatam zou een vesting a la Naarden moeten worden. Dit Paleacatte bleef als handelscentrum belangrijker. Verantwoordelijk voor deze stap was Van Rheede tot Drakesteyn die als inspecteur met veel bevoegdheden door de compagnie naar Coromandel was gestuurd. Hij bestreed fraude en wanbeleid effectief, maar was te eigengereid. Zo moesten ambtenaren met blanke echtgenotes verplicht naar Batavia verhuizen. Inlandse vrouwen en concubinaat kwamen steeds meer in trek. In 1687 is hij in Coromandel aangekomen, ging als een wervelwind tekeer en vertrok in 1691.

¹⁰ Kandy is zowel streeknaam als naam van de hoofdstad. De stad Kandy ligt in het centrum van Sri Lanka/Ceylon en is anno nu een bezoek meer dan waard. Een schitterend paleis en mooie tempels. In Kandy kan op aantrekkelijke wijze de sfeer van vroeger worden opgesnoven.

¹¹ Arabië en Perzië: Mokka (koffie), Basra en Gamron (zijde en goud);

-India: Surat (textiel), Malabar (peper), Coromandel (textiel), Bengalen (textiel, zijde, opium, salpeter) ;

-Indonesië : Sumatra (goud, peper, tin), Borneo (koffie, peper), Molukken Foelie, nootmuskaat, kruidnagelen), Java (koffie, suiker, fouragegoederen voor de compagnie);

-Overige, wel steeds van veel belang: Ceylon (kaneel), Siam (tin), Vietnam-Tonkin (zijde), Malakka (tin), China-Kanton (thee), Formosa (suiker), Japan-Decima (zilver, goud, koper).

¹² Voor de East India Company een (niet officiële) goedkeuring om Nederlandse V.O.C.-bezittingen te confiskeren. Willem de Vijfde was ooit voorzitter van het bestuur van de V.O.C geweest.

Dirk Teeuwen MSc
Ending